

آموزش مدرسه‌ای نماز

اسماعیل آق‌میان

مدرسه و تقارن حساس‌ترین زمان رشد و شکل‌گیری باورهای دینی او با زمان تحصیل، ایجاب می‌کند که نسبت به آموزش نماز به کودکان و نوجوانان در مدرسه توجه خاصی صورت پذیرد. آموزش نماز در مدرسه می‌بایست آموزشی مبتنی بر اصول علمی و متکی بر مبانی اسلامی باشد و به وسیلهٔ مربیان آگاه و آشنا با موضوع رشد (به‌خصوص رشد

نقش مدرسه در پرورش دینی و باروری روحیهٔ اقامهٔ نماز در دانش‌آموزان بر کسی پوشیده نیست. هر چند که متخصصان فن تعلیم و تربیت اسلامی معتقدند که الگوی خواندن نماز اولین بار در خانه، آن هم از طریق والدین به فرزند ارائه می‌گردد، اما با ورود کودک به

۳- این سن ابتدای ورود نوجوان به سن تکلیف است.

۲- توجه به روان‌شناسی تربیتی کودکان و نوجوانان در آموزش نماز

شناخت ویژگیهای کودکان و نوجوانان، اولین قدم برای تدوین یک برنامه آموزشی صحیح به منظور "ایجاد، تقویت و تثبیت رفتار مورد نظر می‌باشد." دوره نوجوانی دوره‌ای است که می‌بایست در آن به حس استقلال طلبی، مسؤلیت‌پذیری، آزادی و ... نوجوان، توجه ویژه مبذول گردد، زیرا تنها از این طریق است که می‌توان به فرایند اجتماعی شدن کودکان و نوجوانان کمک کرد. با توجه به ضرورت آموزش احکام دینی و فرایند اجتماعی شدن، به نظر می‌رسد که "عمده‌ترین فریضه مذهبی که در فرایند اجتماعی شدن، افکار، نگرش و رفتارهای مذهبی کودکان و نوجوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نماز است."^۲ لذا در صورتی که برنامه تدوین شده حس استقلال طلبی، مسؤلیت‌پذیری، آزادی و ... را مورد توجه قرار ندهد، نمی‌تواند به نتایج خود دست یابد. به عبارت دیگر لازم است در برنامه‌ریزی برای آموزش اقامه نماز به سه نیاز و یک مسأله مهم زیر که برای نوجوانان ایرانی حائز اهمیت می‌باشد، توجه گردد:

۱- نیاز به درک ضرورت قبول مسؤلیت

۲- نیاز به راهنمایی و رهبری سالم دینی و تشخیص حقایق از موهومات

۳- مسأله دین و اخلاق^۳

همچنین تدوین برنامه آموزش نماز باید بر اساس یک نظام انگیزشی - تشویقی مناسب که مبتنی بر نظام "تقویت رفتار" (REINFORCEMENT)

دینی) نوجوانان اجرا گردد. از این رو لازم است برنامه‌ای برای آموزش منسجم نماز برای دانش‌آموزان طراحی و تدوین شود که در آن ویژگیهای خاص رشد کودکان و نوجوانان مورد عنایت قرار گیرد. طراحی یک برنامه آموزشی برای اقامه نماز نوجوانان مستلزم توجه به نکات لازم و ضروری زیر است:

۱- توجه به مطلوب‌ترین زمان برای آموزش نماز

از دیدگاه روان‌شناسی، نماز یک رفتار (مثبت) تلقی می‌شود. به همین جهت می‌توان آن را هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم آموزش داد. معمولاً آموزش غیرمستقیم نماز به وسیله همانندسازی از همان دوران کودکی به توسط والدین در منزل صورت می‌گیرد. اکثر کودکان با مشاهده این رفتار (اقامه نماز) از سوی والدین، سعی در تقلید آن می‌کنند که این در واقع همان آموزش غیرمستقیم نماز است. بنابراین بهتر است که والدین نماز را در حضور فرزندان خود اقامه کنند تا مورد توجه آنان قرار بگیرد و این عمل را در حافظه رفتاری خود نگه دارند.

همچنین به نظر می‌رسد بهترین زمان برای آموزش نماز به صورت مستقیم (و مدرسه‌ای) از پایه پنجم ابتدایی (۱۰ سالگی) تا سال سوم راهنمایی (۱۴ سالگی) است، زیرا:

۱- این دوره (به خصوص ۱۰ سالگی) بهترین زمان برای ایجاد عاداتهای مطلوب است.

۲- اجرای برنامه‌های تشویقی در مدرسه در این سنین بر روی دانش‌آموزان اثر بیشتری دارد.

الف) تدوین یک برنامه آموزش نماز و پیگیری اقامه نماز به توسط اولیاء و مربیان

هدف:

- پرورش شخصیت سالم مذهبی در نوجوانان

- ایجاد، تقویت و تثبیت روحیه اقامه نماز در دانش آموزان سنین ۱۴-۱۰ ساله

شیوه:

- اجرای چند برنامه تقویت (رفتار)، با استفاده از نظریه شرطی شدن عامل^۵.

سطوح آموزش:

به منظور تمرکز بیشتر بر روی مراحل مختلف اجرایی، برنامه آموزشی در سه سطح (۱، ۲، ۳)، به طور مجزا مورد توجه قرار می گیرد:

۱- سطح اول

است، صورت بگیرد، زیرا از طریق تقویت مثبت و مستجاب رفتار است که می توان رفتارهای مطلوب را در کودکان و نوجوانان ایجاد و نگهداری کرد.

تدوین برنامه آموزش نماز

با توجه به شرایط موجود جامعه اسلامی ایران و فشارهای فرهنگی دشمنان اسلام، ضرورت احیای اقامه نماز، آن هم به صورت ریشه ای و آموزش مدرسه ای، به عنوان یک مصونیت در برابر فرهنگ فساد، بیش از گذشته احساس می شود. به همین خاطر لازم است که دست اندرکاران تعلیم و تربیت، شیوه های صحیح و گوناگونی برای آموزش احکام اسلامی، بخصوص نماز بررسی و ابداع نمایند. به همین منظور برنامه ای تحت عنوان "طرح آموزش نماز برای نوجوانان ۱۴-۱۰" تنظیم گردیده که در چهار قسمت به توضیح آن می پردازیم.

هدف:

زمینه‌سازی برای ایجاد و تقویت روحیه اقامه نماز در دانش‌آموزان.

شیوه:

- آموزش عملی نماز
- نظارت بر اقامه نماز نوجوانان در منزل،
مدرسه، مسجد، نماز جمعه
- اجرای نظام انگیزشی - تشویقی اقامه نماز

شیوه:

- کاربرد هنر در آموزش نماز (نقاشی،
خطاطی، انشاء نویسی)^۶

- اجرای نظام تشویقی - انگیزشی بانک
امتیاز

زمان اجرا:

اول راهنمایی (به مدت ۱۰ ماه - ابتدای سال
تحصیلی تا پایان تیرماه)
دوم راهنمایی (به مدت ۱۰ ماه - ابتدای سال
تحصیلی تا پایان تیرماه)

زمان اجرا:

پایه پنجم ابتدایی (به مدت ۹ ماه سال
تحصیلی)

محتوا:

۱- آموزش کلاسی احکام نماز در مدرسه
۲- آموزش کلاسی احکام نماز در تعطیلات
تابستانی
۳- نظارت بر اقامه نماز دانش‌آموز در
منزل، مسجد، نماز جمعه و مدرسه
۴- اجرای مسابقات مختلف در زمینه
نماز (کتابخوانی، شعر، نقاشی و ...)
۵- ارائه واحدهای کار عملی در خصوص
نماز.

محتوا:

۱- طراحی و نقاشی صحنه‌هایی در مورد
اذان، نماز جماعت، مسجد، محراب و ...
۲- خطاطی جملاتی در زمینه احادیث و
روایات نماز
۳- انشاء نویسی در خصوص اهمیت نماز،
آثار نماز، داستانهایی در مورد نماز و ...
۴- نوشتن یک متن برای هر یک از
موضوعات بند یک.

۵- جمع‌آوری داستانهایی در مورد نماز

۶- جمع‌آوری قسمتهایی از زندگانی
الگوهای مذهبی در خصوص نماز

مراحل اجرایی سطح دوم:
زمان اجرا برای اولین بار: اول راهنمایی
زمان اجرا برای دومین بار: دوم راهنمایی
چهار مرحله اجرایی سطح دوم برای دو سال
پیاپی در سال اول و دوم راهنمایی اجرا
می‌گردد.

۲- سطح دوم

هدف:

ایجاد، تقویت و تثبیت روحیه اقامه نماز در
نوجوانان

۱- مرحله اول - آموزش نماز (۱)

آموزش نظری نماز قبل از شروع طرح
انگیزشی - تشویقی اقامه نماز در مدرسه

به مدت ۲ ماه (حداقل ۶ جلسه) ، منحصرأ
برای پایه اول راهنمایی .

زمان اجرا:
سوم راهنمایی (به مدت ۹ ماه سال
تحصیلی)

۲- مرحله دوم - اجرای طرح انگیزشی - تشویقی
اقامه نماز

محتوا:

۱- مشاوره و راهنمایی در خصوص نماز با
دانش آموزانی که نماز نمی خوانند (بخصوص
آنهایی که در مرحله دوم سطح دوم موفق
نبوده اند).

نظارت بر اقامه نماز دانش آموزان (در اولین
سال) برای اول راهنمایی (و در دومین سال
برای دوم راهنمایی) در مدرسه، منزل ، مسجد
و نماز جمعه به مدت ۶ ماه و تشویق
دانش آموزان موفق در اقامه نماز

۲- بازآموزی نماز برای دانش آموزانی که
نماز نمی خوانند (بخصوص آنهایی که در
مرحله دوم سطح دوم موفق نبوده اند).

۳- مرحله سوم
الف) آموزش نماز (۲) - توأم با اجرای طرح
اقامه نماز .

۳- نظارت بر اقامه نماز دانش آموزان شرکت
کننده در طرح اقامه نماز (سال قبل) از طریق
والدین

ب) اجرای مسابقات مختلف در زمینه نماز
(کتابخوانی ، شعر ، انشاء نویسی و ...)

۴- آموزش کلاسی احکام نماز در مدرسه

مراحل اجرایی سطح سوم :

۴- مرحله چهارم - آموزش نماز (۳)
بعد از سال تحصیل به مدت یک ماه

مراحل سطح دوم طرح آموزش نماز

۴	۳ و ۲	۱	مراحل سطح دوم
تیر	آذر، دی، بهمن، اسفند، فروردین، اردیبهشت	مهر، آبان	ماه های سال تحصیلی

۳- سطح سوم

۱- مرحله اول

الف) شناسایی دانش آموزانی که نماز
نمی خوانند، از طریق مصاحبه با والدین

ب) مشاوره و راهنمایی در خصوص نماز با
آنهایی که نماز نمی خوانند.

هدف :
- تثبیت روحیه اقامه نماز در نوجوانان
- نظارت و بازآموزی نماز

شیوه :

۲- مرحله دوم

الف) بازآموزی نماز برای آنهایی که نماز

- آموزش عملی نماز
- نظارت کلی بر اقامه نماز نوجوانان

نمی‌خوانند.

ب (نظارت بر اقامه نماز دانش آموزان شرکت کننده در طرح اقامه نماز از طریق والدین و ارتباط غیرمستقیم و رفع اشکالات از طریق اولیاء و مربیان

۳- مرحله سوم - آموزش نماز (۳)

آموزش تکمیلی برای تمامی دانش آموزان شرکت کننده در طرح اقامه نماز به مدت یک ماه.

ب (آموزش اختصاصی به مربیان

لازم است برنامه تدوین شده برای آموزش نماز به صورت منسجم در دوره‌های کوتاه مدت ضمن خدمت به مربیان علاقه‌مند آموزش داده شود. به لحاظ اهمیت و حساسیت طرح اقامه نماز، رعایت موارد زیر به توسط مربیان دلسوز توصیه می‌گردد:

۱- توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان

۲- ایجاد ارتباط صمیمانه با دانش آموزان و زمینه‌سازی برای پذیرش ایشان از طرف دانش آموزان.

۳- توجه به زمینه‌های رشد عاطفی و اجتماعی دانش آموزان

۴- توجه به این نکته که تشویق دانش آموزان در خصوص نماز، هیچ ارتباطی به مسائل انضباطی، تحصیلی و... ندارد. در واقع دانش آموز را نباید به خاطر مسأله تحصیلی و... از تشویق در مورد نماز محروم کرد. بلکه می‌بایست از موفقیت دانش آموز در اقامه نماز در جهت بهبود وضعیت تحصیلی وی استفاده شود.

ج (فراهم آوردن امکانات مورد نیاز

اجرای نظام انگیزشی - تشویقی بانک امتیاز و نظام انگیزشی - تشویقی اقامه نماز، مستلزم تهیه امکانات مورد نیاز در این زمینه است. در

این ارتباط موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- تأمین نیروی انسانی - وجود حداقل ۲ نفر مربی آگاه و دلسوز
- ۲- تأمین فضای پرورشی - وجود نمازخانه در مدرسه مجری طرح اقامه نماز
- ۳- توجه خاص مدیران مدارس برای اجرای صحیح طرح
- ۴- برگزاری حداقل یک جلسه کلاس آموزش خانواده در خصوص آشنایی با طرح اقامه نماز و وظایف والدین
- ۵- تهیه کاغذ مورد نیاز برای برگزاری مسابقات، آماده سازی برگه‌های امتیازی، کارنامه نماز، تقدیر نامه و سایر ملزومات
- ۶- تهیه جوایز برای هر یک از مراحل تشویقی طرح اقامه نماز

(د) ارزیابی عملکرد

پس از پایان هر یک از سطوح آموزش نماز لازم است عملکرد مجریان طرح و نتایج به

دست آمده مورد ارزیابی قرار گیرد. بررسی نتایج به دست آمده، میزان موفقیت در دستیابی به اهداف مورد نظر را مشخص می‌نماید. بدیهی است که تنها از طریق آماری کردن و توصیف نتایج، مصاحبه با والدین و مشاهده رفتار دانش آموزان، می‌توان به آثار و نتایج نهایی طرح پی برد.

چگونگی بررسی و ارزیابی نتایج به دست آمده در طرح اقامه نماز:

- ۱- ثبت امتیازات به دست آمده به توسط دانش آموز در طول دوره و ارائه آن به صورت کارنامه نماز.
- ۲- نظرسنجی از والدین به منظور مقایسه نتایج به دست آمده (وضعیت موجود) با وضعیت دانش آموزان قبل از اجرای طرح.
- ۳- مصاحبه با عده‌ای از والدین در مورد آثار اجرای طرح بر روی رفتار فرزندانشان.
- ۴- مشاهده رفتار دانش آموزان در خصوص

انتشارات فردوسی، مشهد، چاپ دوم، ۱۳۷۰) ۲- مجله تربیت، سال یازدهم، شماره نهم، صفحه ۵۸

۳- شعاری نژاد، علی اکبر، روان شناسی رشد (۲) صفحه ۱۲۲ و چاپ چهارم، ۱۳۷۳، دانشگاه پیام نور

۴- شعبانی، حسن، مهارتهای آموزشی و پرورشی، صفحه ۵۷، چاپ دوم، ۱۳۷۲، انتشارات سمت

- تقویت مثبت و متناوب:

INTERMITTENT REINFORCEMENT

۵- ارگانیسم بدون اینکه به وسیله محرک شناخته شده‌ای تحریک شود، در محیط فعالیت می‌کند. فعالیت مورد نظر، به توسط تقویت کننده‌ای تقویت می‌شود و در اثر تقویت، وسعت و احتمال وقوع آن افزایش می‌یابد. در واقع تقویت کننده‌ها هستند که موجب تأثیر، تغییر و تثبیت رفتار می‌گردند. (شعبانی، حسن، مهارتهای آموزشی و پرورشی، صفحه ۵۱)

۶- بانک امتیاز، نظامی انگیزشی - تشویقی است که در آن به ازای رفتار صحیح و مثبت امتیازی به دانش آموز داده می‌شود و دانش آموز پس از جمع آوری امتیازات، می‌تواند از محلی به نام بانک امتیاز کالای مورد علاقه خود را با استفاده از برگه‌های امتیاز خریداری نماید.

علاقه مندی ایشان به نماز و میزان مشارکت در فعالیت‌های مربوط به اقامه نماز
۵- مشاهده میزان حضور دانش آموزان در مسجد محل و نماز جمعه.

۶- تهیه گزارش از مراحل اجرایی طرح و بررسی نهایی نتایج به دست آمده از طریق نظرسنجی، مصاحبه و مشاهده.
۷- تشکیل پرونده برای ثبت مراحل انجام شده آموزش نماز برای هر یک از دانش آموزان.

پی‌نوشتها:

۱- اجتماعی شدن یا جامعه‌پذیری جریانی است که افراد جامعه از طریق آن الگوهای رفتاری، هنجارها و آداب و رسوم موجود در جامعه را فرا می‌گیرند و خود را برای زندگی اجتماعی آماده می‌سازند. (روش، گی، کنش اجتماعی، ترجمه هما زنجانی‌زاده،

